

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א
אריה ליבוביץ

I. Background Issues.

A. Difference between שמות יב:טז. יום טוב and שבת.

B. Raising and lowering a flame on יום טוב.

1. Raising a flame. משנה ביצה לג. - completely permissible to enlarge flame but אסור to create a new flame גמרא שם לג: explains that making a new flame is an איסור מוליד (דרבנן).

2. Lowering a flame. ש"ע תקל"ד:א ורמ"א שם - we can lower a flame to save the food.

a. מגן אברהם שם ס"ק ב' - if the option exists to light another flame, do so.

b. ש"ת אגרו"מ או"ח ח"א סימן קטו ש"ת אגרו"מ או"ח ח"ד סימן קג - since it is just as easy to lower the flame, you may do so instead of lighting a new smaller flame.

c. Rav Moshe's "secret" - shutting off gas might be okay because it isn't real כיבוי.

C. גרמא (וגרם כיבוי).

1. Is it allowed? שבת קכ. - Machlokes whether we can make חרס בכלי חרס מחיצה בפני הדליקה בכלי חרס חדשים מלאים מים.

a. ש"ע שלד:כב ורמ"א שם - Shulchan Aruch says totally permissible and רמ"א says only מרדכי שבת סימן שצט based on רבינו יואל cited in מקום הפסד.

2. What about Yom Tov? רמ"א תקיד:ג - implies it is okay even without הפסד.

a. שער הציון תקיד:לא - Yom Tov is different and permissible, especially in light of ט"ז דעת יחיד של ר' יואל that the רמ"א בהל' שבת is based on a בסוף.

i. ערוך השולחן תקיד:יא - explains that Yom Tov is different because it is only איסור לאו ועשה.

b. מג"א תקיד:י' (וקיצש"ע צח:כה) - it is אסור ביו"ט unless there is הפסד just like shabbos.

c. שמירת שבת כהלכתה פרק יג הלכה יג והערה נח - it is only הפסד או במקום הפסד מותר בדרך מקרה או במקום הפסד.

D. Electricity on שבת וי"ט. (see Journal of Halacha and Contemporary Society XXI).

1. Possible prohibitions.

a. with light. heating filament until it glows.

i. בישול.

ii. הבערה.

b. without light.

i. בונה. Turning a useless wire into useful item by completing circuit, and putting together something made from multiple parts.

ii. מכה בפטיש. Just like משנה ברורה שלח:טו prohibits winding watch, this also makes a useless item into something useful.

iii. מוליד. Just like מוליד ריחא in ביצה כג.

iv. if sparks or major heat בישול או הבערה או בישול. (it is דבר שאינו מתכוין, tiny with no heat, and doesn't happen with solid state technology).

2. Views of leading poskim.

a. חזו"א או"ח סימן נ"ס"ק ט. all of the above.

b. Rav Shlomo Zalman. Can't be מכה בפטיש because it is no different than opening and closing a door. Even Chazon Ish would admit that a refrigerator that is already functioning can't be בונה or מכה בפטיש.

c. halacha - most reject Chazon Ish's notion of מכה בפטיש.

II. What are you doing to the gas? Rav Heiniman arranged for a time delay.

A. Problems:

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

1. Rav Soloveitchik's definition of גרמא - מה-מא - בעקבי הצאן מד-מה - time delay isn't enough.
 - a. Rav Shternbuch's definition of גרמא - only if it is not yet in the world.
 2. Where do we find תוך כדי דיבור is enough?
 3. Issue of whether גרם כיבוי is מותר ביו"ט.
 4. R' Heinemann quotes R' Shlomo Miller that when דרכו בכך it isn't called גרמא (telephone ringing somewhere else).
 - a. It isn't the normal use of this oven - you take off SAB mode after Yom Tov.
 - b. Chayei Adam allows for handkerchief over mezuzah on permanent basis, by declaring that it shouldn't be מיוחד - same here.
- B. Support:
1. ש"ת כתב סופר סימן נה - time delay is enough.
 2. Rav Moshe's "secret".
 3. SIMPLE SOLUTION - leave the food on while you lower it so preventing the food from burning will be צורך אוכל נפש.
- III. The computer.
- A. "What you don't see can't hurt you" - תשובת רב היינמאן שליט"א.
1. Support:
 - a. ש"ת אגרות משה יו"ד ח"ד סימן ב' - bugs you can't see are okay.
 - b. באור הלכה סימן לב סעיף כה ד"ה אות אחת - sefer torah by magnifying glass.
 2. Problem: You are doing this on purpose to accomplish something - How can you say that it isn't significant?!
 - a. Rav Heinemann explains the difference between this and typing on a computer without a monitor - there is no retrievable data over here.
- B. You are increasing the current which doesn't fit any איסור of electricity - מבעיר ובישול are מותר ביו"ט!
1. מחמירים say "נוצר מעגל חשמלי חדש" and identify בפטיש בונה ומכה.
 2. Do we pasken this way in general?
 - a. talking to somebody with a hearing aid (there is major צורך AND כבוד הבריות).
 - b. electric toys - שש"כ פרק טז סעיף יד (that is for kids).
 - c. changing setting on an air conditioner.
- IV. Bottom line.
- A. Rav Shternbuch - ruins שבת ויו"ט.
1. R' Heinemann - ערוך השולחן didn't think turning lights on was a זלזול יו"ט, and ten years of experience tells us that there is no זלזול יו"ט.
- B. Group on the קול קורא - problem of electricity and גרם כיבוי.
- C. Rav Heinemann - permissible.
- D. ALL AGREE - leave SAB mode on (because without it, even opening and closing the oven door can change the display or set safety mechanisms into effect), just argue whether you can adjust the flame.

1 - שמות פרק יב פסוק טז

ובימים הראשון מקרא קדוש ובימים השביעי מקרא קדוש יהיה לכם כל-מלאכה לא-יעשה בהם אף אשר יאכל לכל-לֶפֶש הוא לבדו יעשה לכם

2 - תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לג עמוד א

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שינוי, ומגבב מן החצר ומדליק, שכל מה שבחצר מוכן הוא. וחכמים אומרים: מגבב משלפניו ומדליק. אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר, ולא מן הרעפים ולא מן המים. ואין מלבנין את הרעפים לצלות בהן.

3 - תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לג עמוד ב

אין מוציאין את האור וכו'. מאי טעמא - משום דקא מוליד ביום טוב

4 - שולחן ערוך אורח חיים סימן תקיד סעיף א

אסור (א) לכבות דליקה ב"ט, אפילו אם רואה (ב) ביתו שנשרף, אם אין שם סכנת נפשות. א ואין מכבין הבקעת, (ג) ואפילו כדי שלא יתעשן הבית (ד) <א> או הקדירה * (ה) <ב> או כדי לשמש מטתו. הגה: ויש אומרים דוקא (ו) ב אם אפשר להציל הקדירה בלא כבוי, אבל אם אי אפשר להציל או לבשל הקדירה בענין אחר רק שיכבה, (ז) ג מותר לכבות, (הרא"ש ומרדכי ור"ן פ"ב דביצה ורשב"א וטור), (ח) וכנ"ל עיקר; וכן בבית, (ט) אם ישרף הבית (י) ד לא יהיה לו מקום לאכול שם (יא) ויפסיד, סעודתו, מותר לכבות, * אבל אם יש לו בית אחר לאכול שם, * (יב) <ג> אסור לכבות משום הפסד ממונו, (כ"י בשם אורחות חיים).

5 - מגן אברהם סימן תקיד ס"ק ב

אם אפשר - כגון שיכול לעשותו אש במקום אחר:

6 - שו"ת אגרות משה חלק א"ח א סימן קטו

בענין להדליק את הגעז/הגז/ מהפיילאט לייט ולהקטין את האש ביו"ט בדבר להדליק את הגעז ביו"ט מהפיילאט לייט, פשוט שמותר כי אין בזה חשש מוליד אש אלא הוא הדלקה מאש הדולק כבר ולא דמי לעלעקטרי/לאלקטרי/ שיש חשש הולדת אש שלכן אסור להדליק. ובדבר להקטין את האש ביו"ט, הנה כשצריך להקטין את האש כדי שלא ישרף ולא יתקלקל התבשיל שבקדרה מותר ואף אם יכול להניח אש זה הגדול ולהדליק אש אחר שיהיה קטן יכול להקטין אש זה ולא להדליק אש אחר כי כשהוא לצורך התבשיל אין חלוק בין הדלקה לכבוי כיון שגם כבוי מותר לצורך אוכל נפש כמו בבשרא אגומרי כמפורש בביצה דף כ"ג. ולהקטין שלא לצורך בשול אלא משום הפסד הגעז הוא כמו כבוי הגעז לגמרי ואם כבוי לגמרי אסור אסור גם להקטין. ידידו מברכו בגח"ט, משה פיינשטיין.

7 - שו"ת אגרות משה חלק א"ח ד סימן קג

הקטנת אש הגעז/הגז/ ביו"ט בע"ה, י"א שבט תשל"ז. מע"כ נכדי היקר הרה"ג ר' מרדכי טענדלער שליט"א. הנה בזו שהוקשה לאחד על מה שכתבתי בתשובה א"ח ח"א סימ' קט"ו שלהקטין את אש הגעז ביו"ט דכשצריך להקטין את האש כדי שלא ישרף ולא יתקלקל התבשיל שבקדרה מותר ואף אם יכול להניח אש זה גדול ולהדליק אש אחר שיהיה קטן יכול להקטין אש זה ולא להדליק אש אחר כי כשהוא לצורך התבשיל אין חלוק בין הדלקה לכיבוי כיון שגם כיבוי מותר לצורך אוכל נפש כמו בבשרא אגומרי כמפורש בביצה (כ"ג ע"א), מהא דכתב המג"א בסימן תקי"ד סק"ב על הא דכתב הרמ"א וי"א דוקא אם אפשר להציל הקדרה בלא כיבוי, כגון שיכול לעשותו אש במקום אחר, הרי מפורש שהדלקה עדיפא.

אבל הא א"א לומר כן אפילו אם גם כיבוי היה אסור מדאורייתא דהוא לר' יהודה דמחייב במלאכה שא"צ לגופה שהרמב"ם פוסק כוותיה בפ"א משבת ה"ז. נמי אין טעם להחמיר בכיבוי יותר מבמבעיר ומאחר דתרווייהו מותרין ביו"ט לצורך אוכל נפש אין מקום לחלק, איברא דלהרמב"ם פ"א מיו"ט ה"ד שמשמע דמחלק הוצאה והבערה מצד מתוך אפילו שלא לצורך אכילה ושאר מלאכות דוקא כל שיש בו צורך אכילה מותר, שא"כ יש מקום לומר דאף כשתרווייהו לצורך אכילה עדיפא לעשות הבערה מכיבוי, אבל לבד שאף לשיטת הרמב"ם מסתבר שכשהוא לצורך אכילה שגם הכיבוי מותר אין לחלק, הא התוס' (כתובות ז' ע"א ד"ה מתוך) ועוד ראשונים לא מחלקי דכולן הותרו מצד מתוך גם שלא לצורך אכילה אבל דוקא כשיש צורך היום שא"כ ודאי אין לחלק, וכ"ש לרוב הראשונים שפוסקים כר"ש דמלאכה שא"צ לגופה פטור עיין במ"מ, הרי כיבוי הוא רק איסור מדרבנן והבערה היא מלאכה דאורייתא שודאי אין להעדיף לעשות הבערה מכיבוי. ואפילו להרמב"ם פ"ד מיו"ט ה"ו והמחבר שם דאוסרין כיבוי שלא יתעשן אף הקדירה משום דפוסקין כרבנן דר' יהודה דאסרי מכשירי אוכל נפש וסוברין דגם עישון הקדרה לא נחשב אלא כמכשירין, אף שהוא דבר תמוה מאד דכיון שהמאכל מעושן לא יהיה טוב לאכילה מ"ט גרע מתבלין שהוא להטעים יותר שמותר. ומטעם זה פשוט להמרדכי בביצה דף כ"ב ע"א דמודו גם רבנן עיי"ש וגם המ"מ הביא שיש מתירין בשביל שלא תתעשן הקדרה, ואולי בזמננו היו רק מפונקים שלא אכלו תבשיל מעושן

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

וצ"ע. עכ"פ אף לזידהו הוא רק לעישון אבל אם מפני ריבוי האש ישרף עד שלא יספיק להתבשל הוא צורך בשול ממש שאף לרבנן ודאי היה מותר לכבות מעט מן האש ולהקטינו כדי שיתבשל, שענין זה הוא בהקטנת האש של הגעז, שא"כ אין לחלק בין להבעיר אש אחר קטן למכבה בהקטנת האש.

ועיין ברא"ש בביצה שם שכתב והא דאסור לכבות כדי שלא תתעשן הקדרה היינו באפשר להצילה מעישון בלא כיבוי כגון שיסירנה מאש זה לבשלה על אש אחר שלשון זה משמע דוקא כשיש לו אש שהוצרך לעוד אש לבשל עוד קדרה שיכול לסלק קדרה זו שעל האש שאפשר לה להתעשן ולבשלה על אש האחר בלא שום מלאכה דהבערה אחרת וכן הוא הלשון בקצור פסקי הרא"ש שכתב עוד ביותר דיוק שיסירנה מאש זה על אש אחר בלא תיבת ולבשלה, שאין לטעות כלל לומר דחסר עוד האפשריות לבשל משום שצריך ליתן עוד עצים שתוכל להתבשל שם, וכן הוא בטור ג"כ בלא תיבת ולבשלה דכתב כגון שיסירנה מאש זה ויתננה על אש אחר שהוספת תיבת ויתננה לא שייך לטעות מזה, וכן הב"י והט"ז כתבו כלשון הרא"ש שיסירנה מאש זה לבשלה על אש אחר, וא"כ אין מקור כלל להמג"א ששינה הלשון וכתב כגון שיכול לעשות אש במקום אחר שמשמע שאף אם צריך לעשות אש אחר דהוא להביא עצים למקום אחר ולהבעירם אסור לו לכבות דמנא לו זה. ואף לתוס' ביצה דף כ"ג שכתבו ואפילו למאן דשרי הבערה שלא לצורך כלל בירושלמי היינו לפי שישנו לפעמים לצורך אוכל נפש אבל כיבוי דלעולם אינו לצורך תיקון אוכל נפש ודאי אסור לכו"ע ביו"ט, הא לא מובן כוונתם לכאורה כדחקשה מהר"מ שיף שכתב ולא נתחורר לי למה לעולם אינו לצורך תיקון הא בשרא אגומרי שרי אע"פ שמכבה ולעיל בשביל שלא תתעשן עיין באשר"י שכתב בהדיא דאם אין לו אש אחר הוי שפיר אוכל נפש, ובע"כ צריך לפרש כוונתם כדפי' הב"ח בסימן תק"ז ד"ה ומ"ש ודוקא בתנורים, דכיבוי אינו מתקן האוכל ממש דפשיטא דאם לא היה צריך לכיבוי היה ג"כ מתקן האוכל ע"י האש ולפיכך אע"פ דאם יש בכיבוי צורך אוכל נפש מותר לכבות מ"מ לא אמרינן גביה מתוך, וכוונתו דהיתר דמתוך הוא רק כשהוא מלאכה המתקן ממש את האוכל אבל כיבוי שעושה רק שלא יקולקל האוכל אף שעכ"פ היתר גמור הוא משום דצורך אוכל נפש הוא לא אמרינן גביה מתוך, ואף שלא כתב טעם לחלוק זה, מ"מ משמע שכן צריך לפרש בכוונתם דהא איירי שם לענין ליתן מוגמר ע"ג גחלים דאוסר ר' יהודה דחיה שייך להתיר רק מצד מתוך כדאיתא בכתובות דף ז' ע"א וסברי שם דאף שלא שוה לכל נפש היה סובר להתיר מצד מתוך אבל רק בהבערה דהוא מלאכה דמתקן האוכל ממש ולא בכיבוי שהוא רק להסיר קלקול, דהא לרבא דשרי כתבו דחשיב ליה דבר השוה לכל נפש שסברי דהוא כאוכל נפש ממש. ועיין בפנ"י שכתב ג"כ בכוונתם שהוא לענין מתוך וכתב טעם דלא אמרינן מתוך אלא באותן מלאכות שעיקרן לצורך אוכל נפש דא"א להעשות בלעדן דבדחיה התירה לכס לכל צרכיכם אבל כיבוי דלא שכיח צורך לכיבוי לאוכלי נפש אלא במיעוטא דמיעוטא, וטעם הב"ח נראה יותר שהוא רק סלוק הקלקול, אינו בכלל זה ולא מותר במתוך עיי"ש. עכ"פ לצורך אוכל נפש הוא מותר בכיבוי כמו בהבערה ואין להעדיף הבערה על כיבוי.

ולכן מזה שליכא מקור להמג"א ואדרבה הוא נגד משמעות הרא"ש והטור וההכרח מדבריהם שליכא שום עדיפות שא"כ אדרבה היה עדיף יותר כיבוי מהבערה שכיבוי הא היא מלאכה שא"צ לגופה, והתוס' שבת דף ג' ע"א ד"ה הצד סברי כר"ש דפטור, והרא"ש בפ' כל כתבי סימן י"א עיין בק"נ, והר"ן שם בד"ה ונמצא בשם הר"ח ובסוף שבת, והרמב"ן במלחמות שם ואף בשיטת הר"ף סובר דפוסק כר"ש, וכן הביא המ"מ בפ"א ה"ז מרמב"ן ומרשב"א שנמצא שרוב רבותינו פוסקים שפטור שודאי תנאה דברי המג"א, צריך לפרש בכוונת המג"א שלהקטין האש שבווער בעצים ברוב הפעמים צריך לכבות הרבה ואפילו כשסגי בכיבוי בקעת אחת ג"כ צריך לכבות בהרבה מקומות ממנו והבערה נעשה ברוב פעמים בפעם אחת וריבוי פעמים דעושה בכיבוי הוא חמירא מהבערה שנעשה בפעם אחת, ול"מ אם גם כיבוי הוא דאורייתא אלא אף להסוברים דהוא רק מדרבנן מ"מ הריבוי כיבויין שעובר הרבה פעמים על איסורי דרבנן חמור מפעם אחת איסור דאורייתא אף שלענין חולה מסתבר שכל איסורין דרבנן קילי מחד איסור דאורייתא הוא משום דבמקום חולי לא גזרו רבנן, אבל ביו"ט הא גזרו רבנן איזה דברים אף כשנוגע להמנע מעונג יו"ט, דלכן בדברים שהתירו לאוכל נפש ביו"ט הוא לענין איסור דאורייתא כשני איסורין חמור וקל, דודאי אין לומר כלל דאיסורין דרבנן נחשבו כהיתר ממש לענין דאורייתא, מאחר דמדאורייתא הא מחוייבין לקיים כל איסורין וחוייבין דרבנן מלא תסור דלכן סובר דאיסורין הרבה פעמים דרבנן גרוע מאיסור אחד דאורייתא וכיון שהכיבוי הוא ברוב הפעמים הרבה כיבויין ובהבערה רק פעם אחת כתב דאם אפשר לו לעשות אש אחר אסור לו לכבות. ולכן בהגעז שהתבשרה והכיבוי שוין גם להמג"א אף אם הוא כיבוי בהקטנת אש הגעז א"צ לעשות אש אחר אלא יקטין הגעז שהקדרה עומדת עליו, וגם הוא צריך דוקא להקטין הגעז משום דאף אם הוא כיבוי הוא רק דרבנן לרוב השיטות והבערה הוא דאורייתא.

ועיין במנחות דף ס"ג ע"ב אליבא דר' ישמעאל דהעומר בחול היה בא מחמש סאין ובשבת משלש דאמר רבא דסבר שירבה במלאכה אחת בהקדה ואל ירבה במלאכות הרבה, שא"כ היה שייך לומר שכיון שיותר טוב

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

שיעשה כל צורך הבשול במלאכה אחת דהבערה ולא בעוד מלאכה דכיבוי, אבל ל"ד כלל דביו"ט הא הוא מתחיל מחדש לגמור את הבשול שיש לפניו לידון איזו מלאכה יעשה ול"ד להתם דאחרי שקצר הג' סאין אין לו שוב מה לידון דהרי יש לו כבר כדי להשיג מהם עומר במלאכה אחת דהרקדה ולכן אין לו לקצור יותר. וגם משמע דרבנן לא ס"ל כר' ישמעאל גם בסברא זו אף דלא היה הכרח לזה. זקנך אוהבך בלר"ג, משה פיינשטיין.

8 - תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכ עמוד א

ועושיין מחיצה בכל הכלים, בין מלאין בין ריקנים, בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור, והן מתבקעין ומכבין את הדליקה.

9 - שולחן ערוך אורח חיים סימן שלד סעיף כב

תיבה שאחזו בה האור, יכול לפרוס (נג) עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף; ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים * שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, * דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא (מרדכי פרק כ"ז).

10 - מרדכי שבת סימן שצט

פורסין עור גדי על שידה תיבה ומגדל שאחזו בה האור וכן עושיין מחיצה בכלים מלאים מים ואפילו חדשים הראויים להתבקע וע"י כן תכבה הדליקה דגרם כיבוי מותר כדאמרינן בגמרא אמר רב יהודה טלית שאחזו בה האור נותנין עליה מים מצד א' ואם כתבה כבתה כר"ש דאמר גרם כיבוי מותר. ופר"ת וראב"א דאין הלכה כרבי יוסי דאמר גרם גיבוי אסור ואע"ג דהלכה כר' יוסי מחבירו הכא הלכה כר"ש משום דרב יהודה קאי כוותיה ומיהו קרובי כיבוי אסור כדפרישית בסוף כירה וה"ר קלונימוס בר' עובדיה משום ה"ר יו"ט התיר ביו"ט לתת סכין או כלי או דבר הניטל על נר של שיעור שלא במקום הדלקתה שאינו אלא גרם כיבוי אבל רבינו יואל פ"ל דאפילו ביו"ט לא שרינן גרם כיבוי לכתחלה אלא במקום היזק דוקא וה"ק בביצא אין מכבין הבקעת כדי לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר וכן רב יהודה לא שרי הכא אלא במקום היזק

11 - שער הציון תקיד:לא

... [ומה שהקשה מ"א ע"ז מס"ב כונתו במש"כ שם בסק"ה דלא שרי גרם כיבוי אלא במקום פסידא כמ"ש סימן שלד סכ"ב בהג"ה באמת אותה הג"ה אין לה מקור וכמו שכתב הט"ז בסוף סק"ז בסימן זה דלא מציינו חבר לשיטה זו וגם המ"א בעצמו סק"ז כתב דהרא"ש לא ס"ל שיטה זו. ועיין באמר מרדכי שכתב דאפשר דביו"ט לכו"ע שרי גרם כיבוי לכתחלה וכמשמעות התוספות ביצה דף כב ועיין לקמיה] וכן הוא ג"כ דעת הא"ר והמטה יהודה כמו שהבאנו לעיל בסימן רע"ז בבה"ל וכן הסכים המאמר מרדכי להקל עכ"פ ביו"ט.

12 - ט"ז אורח חיים סימן תקיד

מכל מקום נראה דבצורך קצת אף שאינו צורך גדול יש להקל אפ"ל במים כי לא מציינו חבר לר"י בזה כנ"ל:

13 - ערוך השולחן אורח חיים סימן תקיד סעיף יא

עוד כתב דמותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט כדי שיכבה אבל אסור להעמידו שם אם כבר הרוח מנשב עכ"ל דקודם שבא הרוח הוה גרם כיבוי שבעת מעשה אינו מקטין אורה ג"כ אבל בשעת הרוח הרי זה ככיבוי ממש ע"י הרוח וגם בשעת מעשה יש השתנות ולפיכך אסור ויש שחשש לאסור לגמרי אפילו כשאין רוח כלל גזירה אטו כשיהיה רוח כדגזרינן לעיל ס' רע"ז בשבת [מג"א סק"י] והעיקר כדברי רבינו הרמ"א מתרי טעמי חדא דלפי מה שבארנו לעיל שם סעיף ז' גם בשבת אינו כן [וכ"כ הא"ר ע"ש] אמנם אפילו אם בשבת כן הוא כבר כתב רש"י ז"ל ביבמות [ק"ט. ד"ה מה לין] דלענין הרחקה שלא לבא לידי איסור תורה שפיר חששו חז"ל באיסור כרת ולא באיסור לאו ע"ש וא"כ אפילו אם בשבת גזרו אטו רוח מ"מ ביו"ט דאיסור לאו לא חששו [ומנ"ש המג"א דהמנהג שלא ליקח נר לביתו מביהכ"נ ביו"ט וודאי כן הוא דע"פ רוב יש רוח אבל באין רוח וודאי דמותר];

14 - מגן אברהם סימן תקיד ס"ק י

ומותר להעמיד - נ"ל דדייק כן מל' הרמב"ם וכמש"ל ס' רע"ז ס"ב אסור לפתוח הדלת כנגד המדור' ואפ"ל אין שם אלא רוח מצוי' משמע דכשאין שם רוח כלל שרי אע"פ שסוף הרוח לבא וצ"ע דהא במדור' מדינא רוח מצויה

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

שרי אלא דגזרינן רוח מצויה אטו שאינו מצויה וכ"ש דיש לגזור בשעה שאין הרוח מנשב אטו בשעה שהרוח מנשב דבכל רגע ורגע הרוח מנשב וא"א להבחין בזה וכ"מ רס"י רע"ז שכ' דאסור' לפתוח דלת וחלון נגד הנר ולא חילק בין יש רוח לאין רוח ועס"י תר"פ ומ"ש ס"י רע"ז ס"ב ואפ"י אין שם אלא וכו' היינו דוקא במדורה דמדינא שרי רוח מצויה רק שגזרו אטו אינ' מצויה ולכן כשאין שם רוח כלל שרי אבל בנר לעולם אסור וליכא למשרי משום גרם כבוי דהא לא שרי אלא למנוע שלא ישרף יותר אבל לגרום לכבות הדלוק כבר אסור כמ"ש ס"ב ועס"י רס"ה: והמנהג בליל י"ט שאין לוקחין הנרות מבה"כ לביתם כדרך שעושים במ"ש מטעם שכתבתי דלא כמ"ש בש"ה שאסור לתחבו בחול רק יוליכנו לביתו ונהפך הוא:

15 - קיצור שולחן ערוך סימן צח סעיף כה

אסור לכבות אש ביום טוב ואפילו לגרום כבוי אסור. ולכן אסור להעמיד נר דולק במקום שיכול לנשב הרוח ולכבותו, ואף על פי שעתה אין הרוח מנשב, וכן אסור לפתוח דלת או חלון כנגד הנר הדולק.

16 - שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף יג

לכתחילה אין להדליק בקביעות כירי גז מתוך כונה לשפות עליהם מים בגמר מלאכת הבישול כדי שהמים יגלו מעבר לשולי הקדירה שכירתחו ויכבו את הלהבה שכן יהיה בכך משום איסור גרם כבוי, אולם אם קרה ושכת לכבות את הגז בערב יו"ט או בדיעבד אם טעה והדליק את הגז ביו"ט ויש בזה משום הפסד ניכר מותר לגרום לכבוי הגז באופן הנזכר ובלבד שתהא כוונתו ליהנות מהמים שהוא מחמם ביו"ט. ובודאי שאסור להזיז את הקדירה עם המים הגולשים על פני הלהבה שהרי זה יהיה כמכבה בידים.

הערה נח - שמעתי מהגרש"ז אויערבך שליט"א כי החיתור של גרמא הוא רק על דרך מקרה. אבל לא לנהוג כן בקביעות לכתחילה ובפרט דלדעת המ"א סימן תקיד ס"ק ה' וש"ע הרב שם סעיף ט' וח"א כלל זה ס"י ה' לא התירו גרם כבוי ביו"ט אלא במקום הפסד (וע"ע סימן תקיד בשעה"צ ס"ק לא - י.ג.) מסתבר שאם הדליק לכתחילה על דעת כן לא חשיב במקום הפסד, עיין מאורי אש דף 112 וגם מצוי בזה מכשול שמרתחים מים שלא לצורך שתיה אלא כדי לכבות בלבד משום הפסד ממון דנראה שאסור שהרי לא התירו לשחוט מסוכנת משום מתוך אלא משום דבמקום הפסד גדול מבכין אתהירא דהואיל ומיקלעי אורחין, עיין סימן תצח במ"ב ס"ק לד וכן יש טועים ובאים לכבוי בידים וכנזכר בסוף הסעיף.

17 - משנה ברורה סימן שלח ס"ק טו

ולחכינו מבע"י - אבל בשבת לא מיבעיא דאם עמד דאסור להכינו שילך ואפילו רק בנענוע חוט הברזל שמתנענע ויש בזה איסור תורה לכמה פוסקים דהוי בכלל תיקון מנא אלא אפילו בעודו הולך אסור ג"כ למשוך המשקלות [או בטאש"ן אוה"ר חוט המושך הגלגלים] שלא יפסוק הלוכו אם לא לצורך חולה הצריך לכך יש להתיר להעריכו בעודו הולך אם בקושי למצוא אינו יהודי לזה וע"י א"י יש להתיר להעריכו לצורך חולה אפילו כשנפסק הילוכו [אחרונים]. ודע עוד דאותן מורי שעות [שקורין טאש"ן אוה"ר] שרגיל לפעמים כשעומד ונפסק מהלוכו הוא מנענעו במקצת וחוזר להלוכו צריך לזיחור שלא לנענעו בשבת:

18 - תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כג עמוד א

על גבי חרס - מותר. ורבה אמר: על גבי חרס נמי אסור, משום דקא מוליד ריחא. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: סחופי כסא אשיראי ביומא טבא - אסור. מאי טעמא - משום דקמוליד ריחא. - ומאי שנא ממוללו ומריח בו, וקוטמו ומריח בו? - התם - ריחא מיהא איתא, ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא. הכא - אולודי הוא דקמוליד ריחא. רבא אמר: על גבי גחלת נמי מותר, מידי דהוה אבשרא אגומרי. דרש רב גביהא מבי כותיל אפתחא דבי ריש גלותא: קטורא שרי. אמר ליה אמירא: מאי קטורא? אי קטורא בידי - מעשה אומן הוא, ואי לעשן - אסור, דהא קא מכבה. אמר ליה רב אשי: לעולם לעשן, מידי דהוה אבשרא אגומרי. איכא דאמרי, אמר ליה אמירא: מאי קטורא? אי קטורא בידי - מעשה אומן הוא, אי לעשן - אסור, דקא מוליד ריחא. אמר רב אשי: אנא אמריתה נהליה, ומשמיה דגברא רבה אמריתה נהליה: לעולם לעשן, ומידי דהוה אבשרא אגומרי.

19 - חזון איש או"ח סימן נ' ס"ק ט

20 - בעקבי הצאן מד-מה

ועיין משנה שבת (קכ.) דעושים מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים, ובגמ' שמה (קכ:) מבואר דה"ט, דגרם כבוי מותר. וכבר עמדו על כך במפרשים, היאך יש לחלק בין גרמא דשריא ובין כח אחר מעורב בו, דאסור מן

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

התורה בשבת, כמבואר להדיא בגמרא ב"ק (ס). דזורה ורוח מסייעתו חייב בשבת, אף דאיכא כח אחר מ"ב, דמלאכת מחשבת אסרה תורה. ואין לומר כפשטות לשון האחרונים דכל שמתהווה המלאכה לאחר זמן מיקריא גרמא [תשובת כתב סופר חאו"ח סימן נה, ובאורחות חיים החדש (ספיניקא) לסימן שלד אות יד בשם תשובת זרע אמת, ובעוד כמה אחרונים] ולא חשיבא מלאכה אלא במתהווה תומ"י - כזורה ורוח מסייעתו דבמדליק את הנר בע"ש הרי המלאכה מתקיימת לאח"ז ואף שמה ייסד הנמק"י דחשיב כאילו הוא עשה את הכל מבעו"י בע"ש, וכדברינו למעלה, ואין דנים את זה כמלאכה שנעשית מאליה. הרי להדיא דכל כה"ג לא חשיב גרמא.

הגדרת ענין גרמא בניגוד לכח אחר מעורב בו

ובהגדרת ענין זה שמעתי כמבוד רבנו, ז"ל, דאם הכח האחר פועל באותה שעה ממש שהאדם עושה את פעולתו שלו, או שעכ"פ מתחיל הכח האחר לפעול תומ"י עם גמר פעולתו שלו אז שפיר מצורפת כל העשייה אליו, וביקרי הוא בעל המעשה. אך במקרה שהכח האחר איננו מתויל לפעול עד לאח"ז, עד לאחר גמר הפעולה שלו, אז מיקרי גרמא. [נהם הם דברי הפני יהושע למס' שבת (עה) בביאורו לדברי התוס' שמה ד"ה הצד חלון, שהביאו מירושלמי, דהצד חלון לא מייחייב משם צידה. והאחרונים ביארו ענין זה בכמה אופנים. והפנ"י כתב ע"ד דלשיטתייהו אזלי, שכתבו בפ"ק (יז) ד"ה אין פורסין דאפילו פורס מצודה בשבת אינו חייב חטאת אא"כ צד מיד בשעת פריסה ונתכוון לכך. כלומר דבצד חלון ע"י פריסת מצודה, והכח האחר (של ריצת החלון) איננו מתחיל עד לאחר שהוא גומר את המעשה שלו, בכה"ג מיקרי גרמא, ואין בו חיוב דאורייתא. וכה"ג עיין תוס' (מז) ד"ה מפני, שקודם גמר הניתנה יפלו וכו' והוא ג"כ כנ"ל] ומה"ט היה חלוק רבנו ז"ל, על כמה מהקולות שהמציאו אחדים מרבני זמננו שיחיו בעניני גרמא במלאכת שבת, וטען, שכשיש שעון שבת המכוון במעו"י, ובא אחד לערוך בו איזה שינוי ביום השבת, בכדי שתתהווה איזו מלאכה לאח"ז, שאין לדונו כגרמא אלא כמלאכה דאורייתא מדין כח אחר מ"ב, מאחר שכח העלעקטרי כבר פועל בשעון זה בשעה שערך הוא את תיקונו שלו.

21 - שו"ת כתב סופר סימן נה

ואפשר דס"ל לתוס' במוסיף שמן שהנר דולק והוא מוסיף שמן שע"ז נשאר דולק מבהי"ק ומאיר זמן יותר לאו גרמא הוא אלא מעשה, כיון שבשעה שנותן שמן הנר דולק ומאיר אבל במסתפק שע"י שנטל השמן מתחיל אח"כ ענין חדש שכבה הנר מהר וזהו רק כגרמא והוצרכו לחדש שניכר מיד מעשה הכבוי כן י"ל ועדיין צ"ע.

22 - שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ד סימן ב

בענין החרקים הקטנים הנמצאים בכמה מיני ירקות ב' דר"ח אייר תשמ"ה

לכבוד נכדי אהוב נפשי הרב הגאון מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א

הנה אף שקשה לי לכתוב כעת שאיני בקו הבריאות השי"ת ירחם עלי בתוך שאר חולי עמו ישראל, מ"מ מחמת נחיצות העניין אומר הדברים האלה.

שמעתי איזה אנשים אמרו בשמי איזו סברה בענין התולעים הקטנים שנודע שנמצאים בהרבה ממני הירקות. והנה ידוע שלא אמרתי בזה שום הכרעה. ולחיפך דעתי נוטה יותר להקל, וכמו שהזכרת בשאלה, שאתה ובני הרה"ג מוהר"ר שלו ראובן שליט"א כתבתם לי, שאפשר שדבר שלא נראה למעשה להדיא לעינים אינו אסור, ולכל הפחות אינו בחשיבות בריה שלא תיבטל בתערובת כדאיתא בשו"ע יו"ד סי' ק', וזה נוסף ללימוד הזכות שמוזכר בערוך השולחן סימן ק' סעיפים י"ג - י"ח, או שאפשר לסמוך על דעת הסוברים שבריה בטלה בקרוב לאלף, או שבריה שאינה קיימת לעולם בעין בפני עצמה והיא נדבקת בתערובת וא"א להפרידה משם - בטלה, או משום שרבנן לא גזרו שבריה לא תיבטל בדבר מאוס שנפשו של אדם קצה בו.

וגם כמו שאמרתי לך ולעוד הרבה אנשים שבכלל יש חשיבות גדולה בהלכה למנהג העולם ולהיכא עמא דבר, ואסור להוציא לעז על דורות הקדמונים שלא הקפידו בדברים אלה משום שלא ידעו מהם (מש"כ רבינו במה שאין לשנות ממנהג דורות הקדמונים באגרות או"ח ח"ב סימן ק"ה ד"ה והנה להמחבר, יו"ד ח"ב סימן קמ"ו ד"ה ומה שכתר"ה דן להקל, או"ח ח"ג סוף סי' ט"ו, ויו"ד ח"ג סימן קנ"ד). ועל כן אמרתי שבלי לעיין היטב בדבר, שזהו קשה לי כעת, אי אפשר להכריע לחומרא ולפרסם שיש איסור בדבר, וכל שכן שאין רצוני שיזכירו שמי כאחד מהאוסרים. יקנך אוהבך בלו"נ, משה פיינשטיין.

23 - ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב

אות אחת וכו' - ראיתי לאיזה אנשים שפוסלין בזה אם נמצא הפסק דקה מן הדקה שאינה ניכרת עד שישתכל בה היטב ומקורם הוא מדברי הפמ"ג בא"א במה דכתב דבכל זה לא מהני תיקון אפילו אם אין ניכר פרידתן להדיא

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א אריה ליבוביץ

ועיין ג"כ שם באות ל"ו ולענ"ד נראה שמדינא אין להחמיר בזה ואברר זה בעזה"י בכמה ראיות והוא. א' מדברי הר"א שמקור דין זה נובע ממנו שזה לשונו בב"י אם כתב בתו"מ אות א' חלוקה לשתי אותיות כגון צד"י שכ' יו"ד נו"ן וכו' וכן כתב הרא"ש על ה"א וקו"ף שדבקו בתפילין שאין להם תקנה בתיקון וכו' ועיין במ"א בס"ק ל"ו שכתב דבכל הני אפי' התינוק יכול לקרותו פסול כיון שנראה כשני אותיות ועיין בפמ"ג שם ולדבריו מיירי הר"א והמ"א אף דאין ניכר להדיא פרידתן והנה מלבד שהוא דוחק גדול בדברי המ"א כמו שאברר לבסוף יקשה קושיא עצומה לפ"ז בדברי הר"א דא"כ מה ראייה מייתי לזה מקו"ף דהא ע"כ טעם הקו"ף דלא מהני תיקון ובשאר אותיות שאינם נוגעין שלא הפסידו עיקר צורתן מהני תיקון כמו שכתב הר"א בעצמו ע"כ הטעם כמו שכתב הב"י מתחלה בשם תה"ד משום דתיקונו הוא ע"י מחיקה וע"כ יתבטל עיקר צורתו לעין הכל א"כ אין ראייה מזה לצד"י שכתבה יו"ד נו"ן ולא היתה ניכר פרידתו להדיא עד שיסתכל בהן היטיב ותינוק קראה לאות ואף דיכול לדחוק ולחלק דשאני צד"י מיו"ד ש"ן שאינם נוגעין משום דבעצם הם ב' אותיות אחרות כ"ז שלא חברן ביחד ע"כ יקרא זה כשאר אות שהפסיד עיקר צורתו עכ"פ אין ראייה לזה מקו"ף וכ"ש דק"ו ליכא א"ו דכוונת הר"א לפוסלו הוא דוקא כשחלקו עד שניכר ונראה לעין כשני אותיות ע"כ מייתי שפיר ראייה מקו"ף שבעת הכתיבה לא נדמה לאות אחרת ע"י דיבוקו וגם בעת התיקון שצריך למחקו מתחלה עד שיתבטל צורתו ג"כ לא נדמה ע"י לאות אחרת ואפ"ה פסול לתקן וכ"ש בצד"י שכתב יו"ד נו"ן והוא נראה לעין הכל כשני אותיות שבודאי אין להם עדיין שום תמונה של צד"י שאין יכול לחברן אח"כ ובוזה מיירי ג"כ המ"א שכתב דלא מהני קריאת התינוק בזה היינו כיון שנראה לעין הכל כב' אותיות א"כ הפסיד הצד"י עיקר צורתו והוי כאל"ף שחסר לו יו"ד אחד אבל אם אין ניכר פרידתו עד שמסתכל בה היטיב מותר לתקנה דעדיין עיקר צורתו עליו והתינוק יקראנו לאות והוי כמו יו"ד ושי"ן שאין נוגעין דמהני שם קריאת התינוק...

24 - שש"כ פרק ט"ז סעיף יד

צעצועים הממונעים על ידי קפיץ כגון מכוניות רובוטים למיניהם וכדומה אין למחות בילדים המשחקים בהם אבל אם הם עשויים בהכרח להוציא ניצוצי אש או להשמיע קול אין כל היתר לשחק בהם.
הערה לט שם - שמעתי מהגרש"ז אויערבך שליט"א וסברתו עמו שאין זה שייך כלל לכינון שעון דאסרינו משום תיקון מנא סימן שלח במ"ב ס"ק טו דשאני התם שהקפיץ לא רק דוחף גלגלים לשעה מועטת אלא עורך ומתקן הוא למען דעת בו את הזמן הנכון וכ"ה בכינון של שעון מעורר משא"כ בני"ד שהצעצוע רק נדחף כמה מטרים ושוב מפסיק לפעול גם י"ל דשאני התם שעיקר תפקידו של השעון להיותו תמיד נכון ולהראות את השעה ולכן בכל פעם שהילוכו נפסק הר"ז נחשב כקלקול ובכל פעם שמכוון אותו ומחדש הילוכו הר"ז נחשב כתיקון, משא"כ כאן שא"א כלל לקבוע שהפעלת הקפיץ נחשבת לתיקון וההפסקה לקלקול, מכיון שכמו שצריכים ליעבוד בשעת הצורך כך צריכים גם להפסקתו בשעה שאין בו צורך ולכן יש לחשוב את ההפעלה כמשתמש בכלי ולא כמתקן הכלי ואע"פ שהוא יוצר בפעולתו כוח חדש של תנועה בתוך הצעצועים הר"ז דומה לשאיבת מים במשאבה או להכנסת אויר לתוך הפרימוס ביו"ט כדי לדחוף את הנפט שיעלה דחשיב רק כמשתמש בכלי ולא כעושה כלי וכן פותחים דלת החזרת ונסגרת ע"י קפיץ המחובה בה אף שבפתיחתה מפעיל קפיץ שישגור אותה עכ"ד. וע"ע חו"א סימן נ' ס"ק ט' ד"ה כתב הח"א

25 - שו"ת אגרות משה חלק או"ח ד סימן פד

בדבר לדבר בשבת ע"י מייקראפאן פשוט שאסור וכבר פרסמו אגודת הרבנים שהוא אסור, ואף שאיכא אינשי שלא ידוע להם הטעמים מחוייבים לשמוע להוראת חכמים, ואותן שהקלו לא עשו כהוגן אף אם הם רבנים ואף אם אומרים שהן גדולים בתורה.

ואבאר בקיצור את הטעמים שהם שנים שיש בהם חשש איסור מדאורייתא ושנים שהם איסורים ודאים מדרבנן, (א) דיש לידע שקול הנשמע מהמייקראפאן איננו קול האדם עצמו אלא כשמדבר נעשה רושם של הברותו שם ומה שנשמע הוא קול ההברה, וזהו חשש איסור דאורייתא במה שבדבורו נעשה רושם באיזה מקום בהמייקראפאן, ואף שאין זה כתיבה שאינם אותיות יש עכ"פ איזה חשש מלאכה מאחר שנתחדש איזה דבר שע"ז נשמע קול רם ומרחוק אולי מכה בפטיש ואולי בונה, וצריך לעיין בברור איזו מלאכה, עכ"פ טעם זה הוא לחוש לאיסור דאורייתא, אף שלא ברור האיסור.

(ב) שלפי מדת הקול נגדל הוצאת כח העלעקטרי/החשמלי/ ונמצא שבדבורו הוא מגדיל ומקטין את העלעקטרי, ורואין זה בחוש כשמחברין עוד מכונה בחשמל המודדת הדבור בהמייקראפאן למי שרוצה להשוות את קולו, שלכן אף כשלא מחברין מכונה כזו יודעין אנחנו שמשתמש בדבורו בהעלעקטרי יותר ממה שהמייקראפאן בחבורו משתמש בעצמו בלא דבורו, וכשמדבר בקול רם משתמש בעוד יותר, והשתמשות בכחות העלעקטרי יש חשש איסור דאורייתא אף בלא הבערה ויש לעיין בזה טובא למעשה.

(ג) כיון שבחול הדרך לחבר המייקראפאן להעלעקטרי רק בשעה שצריכין לדבר ולא קודם, לכן אף אם לא היה שום איסור בעצם הדבור אסור זה מדרבנן, מהא שאסרו ליתן חטין לתוך ריחים של מים בע"ש = בערב שבת = אלא כדי שיטחנו בשבת כדאיתא בשבת דף י"ח, ומפורש בב"י ס"ס של"ח ד"ה כתב האגור שמטעם זה היה לן

בענין תנורים תחת השגחת הרב משה היינמאן שליט"א

אריה ליבוביץ

למיסר להכין ולערך זוג המקשקש לשעות עשוי' ע"י משקלות, (שהם הזייגערס /השעונים/ הגדולים שהיו בדורות הקודמים ובילדותנו השתמשו עוד בהרבה בתים בזייגערס כאלו), אבל כיון שאף בימי החול רגילים לתקנו על יום שלם מותר גם בע"ש שאין לגזור שמא יאמרו שעתה בשבת העריך אותו כיון שבכל יום מכינין מיום שעבר, הרי מפורש שאם אין עושין כן בחול אסור, ולכן כיון דבימי החול מחברין את המייקראפאן רק כשצריך לדבר, אסור לחברו בע"ש על כל השבת כדי שידברו בו בשבת דהרי אפשר לומר שהיום קודם הדרשא וקודם התפלה חברהו להעלעקטרי. ומטעם זה אסור להעמיד בע"ש רעדא וטעלעוויזן /וטלביזיה/ כדי לראות ולשמע בשבת.

(ד) דאיכא בזה גם איסור כלי שיר שאסרו מטעם שמא יתקן, דאף את המייקראפאן יכולין כמעט רוב בנ"א לתקן כשמתקלקל בתוך הדבור וזה אירע הרבה פעמים, ואיסור זה הוא ג"כ איסור ברור דרבנן, ואין מועיל מה שיסגרו באופן שלא יוכלו לתקן דמה שנאסר מדרבנן אסרו בכל אופן אף כשעשו עצה שלא יתקנו. ולכן ברור שהמייקראפאן אסור להשתמש בו בשבת ויו"ט ואין להקל אף לצורך גדול ולכן אסור למע"כ לקבל משרה כזו שיצטרך לדבר ע"י מייקראפאן בשבת ויו"ט. ידידו, משה פיינשטיין.